

ESKI MASJID TEATR-STUDIYASIDA SAHNALASHTIRILGAN “NAYMAN ONA” SPEKTAKLINING BADIY VA STSENOGRAFIK TAHLILI

Xoliqov Mirjalol Raxmatulla o‘g‘li

K.Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti,
teatr bezagi kafedrası. o‘qituvchisi

Da-vinchi9391@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18785750>

Annotatsiya. Ushbu maqolada “Eski masjid” teatr-studiyasida yozuvchi Chingiz Atytmatovning “Momo yer” asari asosida rejissyorlar Faruh Qosimov tomonidan sahnalashtirilgan “Nayman ona” spektaklining sahnaviy talqini tahlili, asar badiiy g‘oyasi hamda spektaklning stsenografik yechimi haqida tahlillar keltiriladi. Asarning g‘oyaviy tuzulishi, bugungi kundagi aktual bo‘lgan voqea-hodisalar asarda mavjudligi va asar bosh qahramonlarining ichki kechinmalari yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: teatr, stsenografiya, dialog, janr, sayyor, dramatik, Eski masjid, g‘oya.

Аннотация. В данной статье анализируется сценическая интерпретация спектакля «Найман эне», поставленного режиссёром Фарухом Косимовым в театре-студии «Эски масжид» по мотивам произведения Чингиза Айтматова «Материнское поле». Освещаются художественная идея произведения, а также сценографическое решение спектакля. Кроме того, раскрываются идейная структура произведения, его созвучие с актуальными событиями современности и внутренние переживания главных героев.

Ключевые слова: театр, сценография, диалог, жанр, драматическая интерпретация, сценическое решение, идея.

Annotation. This article analyzes the stage interpretation of the play "Mother Naiman", staged by directors Faruh Kasimov based on the work "Momo Yer" by writer Chingiz Atytmatov at the "Old Mosque" theater studio, the artistic idea of the work, and the scenographic solution of the play. The ideological structure of the work, the presence of current events in the work, and the inner experiences of the main characters of the work are highlighted.

Keywords: theater, scenography, dialogue, genre, traveler, dramatic, Old Mosque, idea.

Eski masjid teatr-studiyasi O‘zbekiston zamonaviy teatr makonida ijtimoiy-falsafiy muammolarni sahna orqali talqin etishga ixtisoslashgan. “Nayman ona” spektakli milliy an‘analar, tarixiy voqealar va insoniy qadriyatlarni sahna tilida ifodalashga qaratilgan. Rejissyor Faruh Qosimov spektaklda xalqimizning ruhiy merosi, ona-muhabbat va milliy qadriyatlar masalalarini dramatik shaklda yetkazadi (Karimov, 1975, 45–48-betlar).

Spektaklning markaziy g‘oyasi – ona-muhabbat va milliy identitet, shuningdek, insonning jamiyatdagi roli va mas‘uliyati. Asarda oila, urf-odat va xalq qadriyatlari dramatik ziddiyatlar orqali ochib beriladi.

Rejissyorlik yechimida realizm va ramziy unsurlar uyg‘unlashgan. Asar qahramonlarining ichki dunyosi, ularning ruhiy kechinmalari sahna orqali kuchli psixologik tasvirlar bilan

ifodalanadi (Stanislavskiy, 1989). Dialoglar qisqa va ma'noli bo'lib, tomoshabinni ichki dramatisizmga jalb qiladi.

Eski masjid teatr studiyasi tomonidan sahnalashtirilgan "Nayman ona" spektakli o'zining chuqur falsafiy mazmuni, fojiaiy ruhiyati va ramziy ifoda vositalari bilan ajralib turadi. Spektakl badiiy g'oyasi va dramatik yechimi inson xotirasi, ona muhabbati hamda tarixiy zo'ravonlik muammolarini ochib berishga qaratilgan. Spektakl markazida ona va farzand o'rtasidagi muqaddas rishta hamda xotirani yo'qotish orqali insonni ma'naviy jihatdan yo'q qilish fojeasi turadi. Nayman ona obrazi individual qahramon sifatidan chiqib, umuminsoniy va milliy Ona timsoliga ko'tariladi. Asarning bosh g'oyasi – insonni inson qiladigan eng muhim unsur bu xotira ekanini ta'kidlashdan iborat.

Asardagi asosiy dramatik ziddiyat ona muhabbati va zo'ravon tizim, xotira va unutish, insoniylik va shafqatsizlik o'rtasida yuzaga keladi. Bu ziddiyat tashqi harakatdan ko'ra ichki ruhiy kurash orqali ochiladi. Spektaklning dramatik yechimi fojiali va ochiq xarakterga ega. Voqealar yakunida tashqi g'alaba mavjud emas, biroq ma'naviy haqiqat yuzaga chiqadi. Nayman onaning ichki iztirobi va fojiali tanlovi dramatik cho'qqini tashkil etadi. Dramatik yechimni kuchaytirishda ramziy sahna tili, plastik harakat, sukunat va pauzalar, minimal dialoglar muhim rol o'ynaydi. Ushbu vositalar tomoshabinni chuqur falsafiy mushohadaga chorlaydi. "Nayman ona" spektaklining badiiy g'oyasi va dramatik yechimi Eski masjid teatr studiyasining ijodiy izlanishlarini namoyon etib, teatr-studiyalar amaliyotida ruhiy-dramatik yondashuvning muhim namunasi sifatida baholanadi.

Rassom Azamat Sattorov tomonidan yaratilgan "Nayman ona" spektaklining stsenografiyasi tarixiy va milliy kontekstga moslab yaratilgan. Sahna bezagi minimalistik bo'lsa-da, ramziy predmetlar orqali asarning ma'naviy mazmuni ochiladi. Ranglar palitrasi asosan iliq, tuproq ohanglarida tanlangan bo'lib, bu ona va uy makonining ilqligini aks ettiradi. Yorug'lik dizayni sahnadagi dramatik o'zgarishlarni, qahramonlarning ruhiy holatlarini kuchaytirishga xizmat qiladi (Svobodin, 2005). Sahna makoni ochiq bo'lib, aktyorlar harakati va plastikasini maksimal darajada namoyon etishga imkon yaratadi.

Eski masjid teatr studiyasida sahnalashtirilgan "Nayman ona" spektakli o'zining falsafiy-fojiaiy mazmuni, ramziy sahna tili va chuqur stsenografik yechimlari bilan ajralib turadi. Ushbu spektaklda sahna bezagi va makon dramaturgik g'oyani ochishda yetakchi badiiy vositalardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Spektakl stsenografiyasi minimalistik va ramziy tamoyillar asosida qurilgan. Realistik dekoratsiyalardan voz kechilib, sahna makoni inson xotirasi, tarixiy iztirob va ona fojiasini ifodalovchi shartli maydon sifatida talqin etiladi.

Sahna makoni ochiq va ko'p qatlamli ramziy tuzilishga ega. Bo'sh sahna makoni Nayman onaning ichki yolg'izligi va ruhiy iztirobini ifodalaydi. Markaziy sahna harakat uchun ochiq qoldirilgan bo'lib, aktyor plastikasiga keng imkoniyat yaratadi. Spektaklda qo'llanilgan sahna buyumlari ramziy ma'noga ega:

- Yer va qum – tarixiy xotira va yo'qotish ramzi;
- Mato va arqonlar – taqdir va qullik timsoli;
- Maishiy buyumlar – xotira fragmentlari sifatida ishlatiladi.

Yorug'lik sahna makonini bo'lish va dramatik urg'u berishda muhim rol o'ynaydi. Asosan xira va sovuq ranglar qo'llanilib, fojiaiy kayfiyat kuchaytiriladi.

Aktyor sahna makonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Harakat, plastik ifoda va predmetlar bilan muloqot orqali sahna makoni jonlanadi.

“Nayman ona” spektaklining stsenografiyasi Eski masjid teatr studiyasining ijodiy izlanishlarini aks ettirib, sahna makonini mustaqil badiiy obraz darajasiga ko‘taradi.

Eski masjid teatr-studiyasiga xos bo‘lgan aktyorlik uslubi – ichki psixologik kechinmalarni tashqi plastik ifoda orqali yetkazishdir. Har bir qahramon sahna makonidan to‘liq foydalanib, tomoshabinga hissiy ta‘sir o‘tkazadi. Aktyorlar tana harakati va yuz ifodalarini milliy urf-odatlariga moslab, dramatik effektini kuchaytiradi.

“Nayman ona” spektakli rassom Azamat Sattorov tomonidan spektakli badiiy va stsenografik jihatdan yaxlit tizimni hosil qiladi. Minimalistik sahna bezagi, ramziy predmetlar va kuchli aktyorlik ijrosi spektaklning g‘oyaviy mazmunini yanada boyitadi. Asar tomoshabinni milliy qadriyatlar, ona va oila mavzusida chuqur fikrlashga undaydi.

Eski masjid teatr-studiyasida sahnalashtirilgan “Nayman ona” spektakli milliy teatr estetikasi va badiiy tafakkurining namunasidir. Rejissyor Faruh Qosimov hamda rassom Azamat Sattorovning sahna yechimlari, stsenografiya va aktyorlik ijrosi spektaklning badiiy ahamiyatini oshiradi.

Eski masjid teatr studiyasi tomonidan sahnalashtirilgan “Nayman ona” spektakli o‘ziga xos sahnalashtirish uslubi bilan ajralib turadi. Ushbu spektaklda rejissyorlik yondashuvi an‘anaviy dramatik shakllardan voz kechib, ramziy, falsafiy va psixologik teatr tamoyillariga tayangan holda amalga oshirilgan.

Spektakl sahnalashtirishida teatr-studiyalarga xos bo‘lgan eksperimental uslub ustuvorlik qiladi. Rejissyor voqealarni tashqi harakatlar orqali emas, balki ichki ruhiy kechinmalar, timsollar va ramzlar orqali ochib berishga intilgan. Ushbu yondashuv tomoshabinni passiv kuzatuvchidan faol mushohada yurituvchi ishtirokchiga aylantiradi.

“Nayman ona” spektaklida sahna voqeligi shartli tarzda talqin qilinadi. Realistik manzaralar o‘rniga ramziy sahna makoni, minimalistik dekoratsiyalar va ko‘p ma’noli predmetlardan foydalaniladi. Bu uslub spektaklning falsafiy mazmunini chuqurlashtirib, tarixiy voqealarni umumlashgan badiiy darajaga ko‘taradi.

Sahnalashtirish uslubida aktyor plastikasiga alohida e‘tibor qaratilgan. Harakat, tana ifodasi, pauza va sukunat dramatik ifodaning muhim vositasiga aylanadi. So‘zdan ko‘ra jismoniy harakat ustuvor bo‘lib, bu hol Nayman onaning ichki iztiroblarini kuchli hissiy ta‘sir bilan yetkazishga xizmat qiladi.

Spektakl ritmi sekin, og‘ir va mulohazaga chorlovchi tarzda qurilgan. Dramatik tuzilma an‘anaviy boshlanish–cho‘qqi–yakun tizimidan ko‘ra, epizodik va ruhiy holatlarga asoslangan. Ushbu uslub tomoshabinda vaqt va makon tushunchalarining shartlilikini his ettiradi.

Yorug‘lik va musiqa sahnalashtirish uslubining ajralmas qismi hisoblanadi. Yorug‘lik orqali sahna makoni bo‘linadi, dramatik urg‘ular belgilanadi. Musiqa va ovoz effektlari esa sahnaning hissiy fonini kuchaytirib, ona fojiasini yanada teranroq ochib beradi.

“Nayman ona” spektaklining sahnalashtirish uslubi Eski masjid teatr studiyasining estetik qarashlarini ifodalaydi. Ramziy, psixologik va eksperimental yondashuvlar uyg‘unligi ushbu spektaklni teatr-studiyalar amaliyotida muhim badiiy tajriba sifatida baholash imkonini beradi.

Eski masjid teatr studiyasida sahnalashtirilgan “Nayman ona” spektakli rejissyor va sahna rassomi ijodiy hamkorligining samarali namunasi sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu sahnalashtirishda rejissyorlik konsepsiyasi va stsenografik tafakkur o‘zaro uyg‘unlashib, yagona badiiy tizimni hosil qilgan.

Birinchidan, spektaklda rejissyor va rassom o‘rtasidagi tandem g‘oyaviy birlik tamoyiliga asoslangan. Rejissyor tomonidan ilgari surilgan inson xotirasi, ona fojiasi va tarixiy zo‘ravonlik

g'oyalari rassom tomonidan sahna makoni, ramziy predmetlar va rang yechimlari orqali kuchaytirilgan.

Ikkinchidan, rejissyor va rassom hamkorligi ramziy sahna tilini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Minimalistik sahna yechimi va bo'shliqdan dramatik vosita sifatida foydalanish rejissyorlik g'oyasiga bo'ysundirilgan holda amalga oshirilgan.

Uchinchidan, tandem faoliyati aktyor va sahna makoni o'rtasidagi munosabatni kuchaytirgan. Rejissyor aktyor plastikasini asosiy ifoda vositasi sifatida belgilagan bo'lsa, rassom ushbu plastikaning ochilishi uchun qulay sahna muhitini yaratgan.

To'rtinchidan, rejissyor va rassom hamkorligi dramatik yechimning ta'sirchanligini oshirgan. Yorug'lik va rang dramatik cho'qqilarni belgilashda rejissyorlik ritmiga mos ravishda qo'llanilgan. "Nayman ona" spektaklida rejissyor va rassom tandemi ijodiy tenglik va badiiy mas'uliyat asosida shakllangan bo'lib, ushbu hamkorlik teatr-studiyalar amaliyotida muhim tajriba sifatida baholanadi.

FOYDALANILGAN ADABOYOTLAR

1. Karimov, O. (1975). *O'zbekiston teatr tarixi*. Toshkent: Fan.
2. Stanislavskiy, K. S. (1989). *Aktyorning o'z ustida ishlashi*. Moskva: Iskusstvo.
3. Svobodin, A. (2005). *Zamonaviy teatr stsenografiyasi*. Sankt-Peterburg.
4. Grotovskiy, E. (1999). *Kambag'al teatr sari*. Moskva: Ad Marginem.
5. Eski masjid teatr-studiyasi arxiv materiallari va sahna amaliyoti.
6. Avdeyev A.D., Proisxojudeniye teatra, M.— L., 1959;
7. Xorijiy teatr tarixi (ruschadan S. Tursunboyev tarjimasi), t. 1—2, T., 1997, 1999;
8. Rahmonov M., Hamza (o'zbek davlat akademik drama teatri) tarixi, T., 2000;
9. Qodirov M., O'zbek teatri an'analari, T., 1976; O'zbek teatri tarixi, T., 2003.
10. M.Umarov. Mannon Uyg'ur va Milliy teatr estetikasi.
11. M.Umarov. Milliy teatr nazariyasining paydo bo'lishi. "Teatr" 2004